

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

NAMA 20.

HASTINGS.

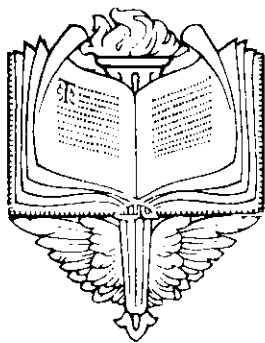
Maehe 1, 1923.

Te Nupepa hei reo mo te Iwi Maori Nui Tonu

TE TOA TAKITINI

*Te Whakatauki a Tuhotoariki —Ehara taku toa i te Toa
Takitahi engari he Toa Takitini taku toa.*

Huihui tatou ka tu! Wehewehe tatou ka hinga!
(United we stand, divided we fall.)

WHAKATANGATA!

KIA KAHAKA!

*Nau ko te Rakau, naku ko te Rakau, ka whati te Hoa Riri
"Te Kuaretanga."*

He mea Panui e Rev. F. A. Bennett, he mea ta e Cliff Press,
Queen Street, Hastings, H.B.

TE TOA TAKITINI

Registered at the G.P.O. as a Newspaper.

Te Utu mo te Pepa 6/6 i te tau.

Me penei nga reta "*Te Toa Takitini*," Box 300, Hastings.

MAEHE 1, 1923

HASTINGS

NAMA 20

"TE TOA TAKITINI."

KO te rua tekau tenei o nga marama o ta tatou pepa e perehitia ana i te hikitanga mai nei ki Heretaunga whaka-haere ai. Ka matakita ki iho koutou ki tenei o nga kape ka kite tonu iho koutou kua pakari rawa te Toa nei. Kua roa atu kua whanui atu hoki ona wharangi. Ko te whare-perehi kua hikitia mai i te whare tuatahi ki tetahi whare pai atu nga mihini me nga taipa. Ko te utu mo te perehitanga kua rahi ake, engari ko te utu ki a koutou ka mau tonu ki te utu tuatahi ara ki te ono hereni me te hikipene i te tau. I te tau ka huri nei, he maha nga tangata i tuku hereni mai hei awhina i ta tatou pepa. He pauna ta etahi i tuku mai ai mo te tau kotahi, tae atu ki te rima pauna ta etahi. Na Niniwa te £10 hei awhina. Kei te mihi atu te Etita ki nga tangata katoa i awhina mai nei i te pepa. Kei te mihi ano hoki te Toa Takitini ki nga tangata i kaha ki te panui haere i te pepa ki etahi, me te tuku mai hoki i nga ingoa o nga tangata hei tango i te pepa me te tuku mai hoki i a ratou moni. Na Paratene Ngata i tuku mai nga ingoa e ono tekau, me nga moni katoa a taua hunga e ono tekau. Mehemea i toko wha noa nga tangata i penei te kaha me to Paratene, kua ora pai ta tatou taonga. Ko nga korero e mauria haeretia nei e te Toa Takitini kanui te whakamihia. Nui atu nga korero nunui kei roto i nga kape 19 kua perehitia nei. He nui hoki te whakamihia ki nga tangata e tukutuku mai nei i nga korero hei perehi. He nui te pouri o te Etita mo te nui o nga reta kaore i taea te perehi i te iti o te pepa. Koinei tonu tetahi o nga take i whakamomori ai te Etita ki te whakarahi i te pepa, ara he nui no nga reta e mahue ana i ia marama i ia marama. Kua koutou hei mahara he whakahawea pea i kore ai e panuitia a koutou reta. Na te iti tonu o ta tatou pepa. Kaati, i te mea kua rahi ake nei te pepa, kia kaha mai ra ta koutou awhina. Awhinatia mai ki te korero, awhinatia mai ki te moni hei utu i nga kai-perehi. Mehemea he pepa mahi moni tenei hei painga mo te tangata, kaore ra koutou e whiwhi ki te pepa penei te hohonu o ana kaupapa, me te pai hoki o

HE WHAKATIKA PANUI.

I te panui mo te hura kohatu ki Papawai (p. 12) ko te ra tika ko te 26 o Aperira. Mo te pepa o te 1 o te Aperira at panuitia ai.

HE PANUI NA NGATI TUWHARETOA.

Waihi, Tokaanu,

Pepuere 26, 1923.

Ki nga iwi, ki nga hapu o Aatearoa me Te Waipounamu. Tena koutou!

He whakatu poto tenei kua tuturu te ra hei hurahanga i te tohu aroha ki a Te Heuheu me ana tamariki, ara kei te Mane,
30 o Aperira, 1923.

Me tae mai ki te marae i te Paraire te 27.

NA TUTURU PAERATA,
me Ngati Tuwharetoa katoa.

Kei muri ano nga tino panui me nga whakamarama.

ana korero mo tenei moni iti rawa hei utunga ma koutou i te tau, ara te ono hereni me te hikipene. Kia mau mai i roto i o koutou whakaaro te tikanga o te ingoa nei "Toa Takitini." Na tatou katoa ta tatou taonga. Kua hei waiho te manawapa mo te pepa ko te Etita anake. Kia rite katoa to tatou manawapa. "Nau te rourou, naku te rourou." Na te kaha ra o ta koutou manaaki mai i te tau ka huri-nei i whakaae ai te bine-ngaro kia whakarahia ake ta koutou taonga i tenei tau. kia nui atu hoki nga kai hei mau haere mana i roto i tana kete ki tena marae ki tena marae.

Ka ora pai noatu ta tatou pepa mehemea e rite ana te utu mai a ia tangata a ia tangata i tana moni mo te pepa i te tima-tanga o ia tau o ia tau. E mate ai te pepa ma te roa o te nama, ma te wareware. ma te whakaaro kore ranei ki te utu mai i te ono hereni me te hikipene. Ko nga pakeha perehi me utu tonu i ia marama i ia marama. kaore ratou e pai kia roa e whanga ana kia ratou moni. No reira awhinatia mai matou.

He kupu whakamutunga ki nga mea e riri mai nei mo o ratou ingoa kaore nei i uru ki nga rarangi awhina, kahi ranei mo te pepa. Heoi ano nga ingoa e panuitia ko nga mea e tae mai ana ki te Etita. Kaore rawa he raruraru mehemea ka penei a waho o te reta "Te Etita, Te Toa Takitini, Box 300, Hastings." Heoi ano. Kia ora katoa te Toa Takitini.

NA TE ETITA.

HE AROHA.

KA mutu te Karakia i Waimarama i te 11 o nga ra o Pepuere nei ka hui te iwi o Waimarama ki to ratou tipuna whare ki Taupunga. I reira hoki a Tiatia Kiriwheta (Judge Gilfedder).

Ka tu mai a Turanga Gillies ki te manaaki i nga manuhiri pakeha me to ratou hoa me Henare Parata, tama a Tame Parata i tu nei hei mema mo Te Waipounamu. Ka mutu nga mihi a Turanga ka tu atu ko Timoti Towhare te morehu o nga kaumatua o Waimarama. No muri i a ia ka tu atu ko Miki Tamati te hoa tane o Morehu Turoa. Ka mutu ana mihi ki nga manuhiri ka huri atu ana korero ki a Tiatia Kiriwheta. "Haere mai te matua o nga iwi Maori o roto o enei rohe. Kei te koa matou mo to taenga mai kia kite i a matou i tenei ra. Tenei tetahi whakaaro nui kua takoto i toku hoa wahine i a Morehu. Ko tenei wahi e tungia nei e enei whare he papa-kainga, engari ko te taitara ki tenei wahi kei a Morehu Turoa Ko te hiahia o Morehu he tuku i tenei wahi hei rahui mo te iwi mo ake ake tonu atu. Otira ko tona whakaaro he tuku katoa i tona paanga i konei, te rahi e 9½ nga eka, kia rahuatia hei paaka, hei whenua takaro mo nga iwi e rua, Maori, pakeha,

mo ake tonu atu. I te mea kei konei koe te tiati, te tangata mohio ki enei whakahaere, he inoi atu tenei ki a koe kia whakahaeretia mai e koe nga tikanga o te ture kia mana ai tenei tuku mo ake tonu atu.

Ka tu mai a Tiati Kiriwheta, a na Peneti, Minita i whakamaori ana korero. Koinei ana korero:—"Nga morehu o Waimarama kia ora tonu koutou. He nui toku whakamihi ki tenei aroha nui kua takoto mai nei i a koutou, ara i a Morehu Turoa i tenei ra. E mihi ana hoki ahau ki te tapaetanga i te whenua nei hei paaka mo nga iwi e rua, pakeha, Maori. He iwi aroha koutou te iwi Maori. I rite koutou te Maori ki toku iwi ki te Airihi, he iwi aroha, he iwi manaaki. A nga tau e takoto mai nei, kaore e kore te tipu o Waimarama hei taone nui, i te ataahua o tenei wahi, i te pai hoki o te akau hei takarotanga mo nga whakapaparanga a muri nei.

Kanui toku whakamihi ki te kaha o te iwi Maori ki te awhina haere i nga tikanga nunui. Kanui o koutou whenua kua tapaea hei oranga mo nga mahi o te Hahi, tae atu hoki ki nga kura. A ko tetahi o nga tino taonga i tukuna hei painga mo Nu Tireni katoa ko te aroha o Ngati Tuwharetoa i tuku nei i Tongariro katoa hei paaka mo ake tonu atu. Ko nga aroha penei te nui, kua kore i taea inaiane i te mea kua iti haere nga whenua kei a koutou. Kei wareware i a koutou te kupu a Te Hetana Pirimia, i tana taenga mai ki konei. Ina tana kupu: "Kia tupato koutou te iwi Maori. Ka pena te haere mai o te iwi pakeha me te ngaru e whati ana. Heoi ano e mau ai o koutou whenua, ma to koutou kaha ki te mahi ahu-whenua. Ki te waihao noa iho o koutou whenua ka riro i te pakeha. Ko te ora mo koutou mo te iwi nui tonu, kei te ahu-whenua, kei nga huarahi o te matauranga. Kua e noho i runga i te kuaretanga, ka mate koutou. Kei te whakapaua te kaha o nga iwi nunui o te ao ki te rapu i te hohonutanga o te matauranga. I mua he tawhiti tetahi pito o te ao i tetahi pito. Inaiane ka korero mai tetahi pito o te ao, kua rangona atu e tetahi pito, ahakoa kaore he waea hei mau mai i nga korero. Na te aha? Na nga matauranga hou o roto o enei ra e ora nei tatou. No reira kia kaha koutou. Nga mea mo te ahu-whenua kia whakapaua te kaha, nga mea i wehea mo te rapu i te matauranga, kia kaha. Kia ora, Morehu Turoa, mo to manaaki nui i nga iwi e rua o te Motu."

KEI NGA KURA NUNUI (UNIVERSITY).

IWHAKAATU ta tatou pepa o Tihema tokorua nga tamariki kua tae ki a Kareti nui o Christchurch ki te whai i te hohonutanga o te matauranga, me te whakahau a Te Toa Takitini kia puta te whakaaro nui o nga tamariki Maori e paahi ana i te Matriculation ki te whai atu i te hohonutanga o

te matauranga i nga Kareti nunui. Kua tae mai te whakaatu tokotoru hoki enei tamariki kua whiwhi ki nga karahipi Kawanatanga (te wariu e £65 i te tau). Kotahi kei te haere ki Otakou, tokorua ki Christchurch.

Ko Hakirirangi Hei, he tamahine na Hamiora Hei LL.B. roia o Turanga. Ko te matamua tenei o nga tamariki wahine o te iwi Maori ki te whai i nga matauranga o nga Kura nunui (University) kei te haere tenei ki Otakou. Kei te whai ia i te LL.B., ara i nga matauranga mo te mahi roia. E hine tenei Te Toa Takitini te mihi nei ki a koe. I te mea ko koe rawa te tamaiti wahine tuatahi nana i takahi te huarahi ki nga turanga whaitaitara o nga huarahi o te matauranga, kia kaha kia u, kia manawanui. He honore nui mo to iwi Maori ina riro mai i a koe i te wahine he taitara mo nga mahi nunui. Ma te Atua ano koe e tiaki i roto i nga whakamatautauranga maha o ena huarahi, mana hoki e homai he kaha ki to tinana, ki to wairua.

Ko tetahi o nga tamariki ko Te Otene Karauria. Ko tenei tamaiti no Tokomaru Bay. I paahi mai i nga kura Maori a ka tae ki Te Aute a ka paahi i tenei wa i te Matriculation. Kua haere tenei o nga tamariki ki te Kura nui i Christchurch. Ko tana e whai ana ko te turanga roia ara LL.B.

Ko tetahi ano o nga tamariki kua paahi ko Rangi Waikari. He tamaiti tenei na Wi Waikari o Rangitukia i Waiapu. I kurangia tenei tamaiti ki te Kura Maori i Rangitukia, i muri iho ki Waerengahika Kareti, i muri i tena ki Te Aute, a hoki ana ki te High School o Turanga a paahi nei. Kei te whai hoki tenei ki nga mahi roia, ara LL.B.

Te Aute College Cricket XI., 1922

E ta ma kia kaha hoki korua. Kia tupato ki nga whakamatautauranga o nga kura nunui. Whakapaua o koutou kaha ki a koutou whakaakoranga. He pai tonu nga mahi takaro, te tenihi i te raumati, te whutu-poro i te makariri, me era atu ngahau, engari kua rawa nga mahi ngahau e tukuna mai hei whaka-

raruraru i te mahi tuturu i tukuna atu ai koutou ki nga Kura nunui. Kia tupato, kia manawanui, kia kaha. Ma te Atua koutou e awhina e manaaki i roto i ena huarahi hou te tatoko mai na i mua i a koutou.

TE HUI MO NGA MOANA.

TERA e puta te Kahiti whakaatu kua rite i te Kawanatanga te ra hei huihuinga mo nga apiha Kawanatanga me nga rangatira o Te Arawa ki Rotorua ki te whakariterite i nga tangata mo te Poari whakahaere i nga moni o nga moana. Ko te ra mo tenei Hui ko te 27 o nga ra o Maehe. Ka tae te Minita mo te taha Maori ara a Honore J. G. Coates ki taua hui, engari ko te apiha Kawanatanga mana e whakahaere nga tikanga i muri i te Honore Minita ko te Kai-whakawa Tumuaki ara ko Chief Judge Jones. Kotahi tonu pea te mahi nui ma tenei hui, ko te whaka tuturu i te tokomaha o nga tangata mo te Poari, me te whakarite atu i nga tangata mo auatanga. Ko etahi atu whakahaere a te Poari tera pea e hikitia mo te marama o Mei whakaotioti ai.

Kua whakamarama, *Te Toa Takitini* i te pepa o Pepuere kaore he whiriwhiri mo te nui mo te iti ranei o nga moni. Kua tuturu ke tera ki te £6000 i te tau, me te £2000 hei whakaea i nga raruraru o Te Arawa i te hapaitanga i tana keehi. Engari ko tenei moni ko te £2000 kia wha nga tau e utua ana, ka ea ai. Ka utua mai he £500 i tena tau i tena tau.

Kei te paremata e haere mai nei, tena pea ka tu i a Hune, ka paahitia ai nga rekureihana. Tena pea kei te timatanga o te tau 1924 ka puta mai ai te moni tuatahi ara te £6500. He whakaaro noake tenei na *Te Toa Takitini*. Waiho ano ma te Hui o te 27 o Maehe tino mohiotia ai.

Kia ora a Te Arawa ka kai mai nei i tana ika kua u nei kei uta.

KARAHUPI MO NGA KURA NUNUI.

(UNIVERSITY SCHOLARSHIPS.)

KUA tae mai te rongo ki te Etita o Te Toa Takitini, kua awangawanga te Kawanatanga ki te tokomaha rawa o nga tamiriki Maori kua whai kia tae rawa ratou ki nga Kura nunui. Kua hanga he rekureihana kia kaua e rahi ake i te rua nga Karahipi e whakaputaina i te tau kotahi. Ko aua Karahipi me riro i runga i te huarahi whakataetae, ara ma te mea i rahi ake ana maaka e tango te Karahipi. Kanui te pouri o Te Toa Takitini ki tenei whakaaro o te Kawanatanga. Kaore ratou i mahara kaore he tango i runga atu i te matauranga hei whakapiki i to ratou iwi Maori a nga wa e takoto mai nei. Kanui te whakamanamana o te iwi pakeha o Nu Tireni mo

nga kupu whakapai mo te iwi Maori, me to ratou mahara penei: na te pai o ta ratou tiaki i te iwi Maori i piki ai ratou.

Kei te mohio tonu ratou te iwi pakeha ki te wariu o tenei mea o te matauranga. Mehemea he haihia nui to ratou kia piki te iwi Maori ki nga taumata marama o nga iwi o te ao, kaore rawa he painga o to ratou wehi ki te nui o te moni e pau mo nga karahipi ma nga tamariki o te iwi Maori. Mehemea e tirohia ana nga wariu o ng whenua a te iwi Maori i tuku ai ki nga Kawanatanga i nga tau maha ka huri nei e whia ena rau mano pauna mehemea e wariutia ana ki te moni. Pai ke te whakapau i nga moni o te "Civil List" (ara te £7,000 a te Kawanatanga i whakaritea nei mo nga take Maori) hei painga mo te hunga ora, i te tuku i aua moni mo nga kohatu tupapaku, mo nga haki, me era atu mea kaore nei he painga e puta atu ki te hunga ora.

Kaati kua kore pea i taea te whakarereke o te whakaaro o te Kawanatanga i enei tau kore moni. Engari a te wa e mama ai te Kawanatanga kia kaha tatou te iwi nui tonu ki te tonu ki o tatou mema Maori kia whakaputaina he kupu ki te Kawanatanga, ki te Minita ranei mo nga Kura, kia kaua e whakangoikoretia te hiahia o nga tamariki Maori ki te rapu i nga hohonutanga o te matauranga. No te katinga a te Kawanatanga kia rua tonu nga Karahipi i te tau, tena e ngoihore nga tamariki Maori ki te whai atu ki nga Kareti nunui o te motu.

He kupu ki o tatou rangatira o te iwi Maori. E hoa ma, mehemea kei te rapu koutou i etahi huarahi hei manaakitanga ma koutou i te iwi nui tonu, whakaarotia iho e tikanga e puta ai o koutou uri ki nga Kareti nunui o te motu rapu haere ai i nga Matauranga. Kei te whakaatu nga nupepa o Pepuere nei, tera tetahi tangata kei Ingarangi kua tuku i tana moni kotahi rau mano pauna (£100,000) hei kaupapa karahipi mo nga tamariki o Ingarangi, ara ko te itareti hei whangai i etahi karahipi. Kua whakaatu ia kaore ia e whakaae kia whakapaua tenei moni hei utu mo te hanga Kareti nui, engari mo nga Karahipi. Ko enei karahipi mo nga tangata kua whai taitara engari e whai ana ki nga matauranga hohonou atu i nga mea kua riro mai nei i a ratou. Koinei nga huarahi i puta ai te pakeha. Kia pera hoki te kaha o te iwi Maori ki te kawe haere i a ratou tamariki ki nga matauranga hou o enei ra. I roto i a koutou wira, kia mahara ano ki tenei take. Ahakoa whai tamariki koutou, kore tamariki ranei, kia whanui te aroha ki te iwi nui tonu.

HUI KI WAIMARAMA.

HE whakaatu tenei ki nga iwi o Tu Tamariki Tiakitai ara o Tu Teira me tona koka me Ani Kanara kia tae mai ratou ki te hui ka tu ki Waimarama a te Mane te 5 o nga ra o Maehe tae noa ki te Taite te 8 o nga ra o Maehe 1923.

Ko te tikanga o taua hui he hurahanga i nga pohatu kua whakaturia hei whakamaharatanga kia raua.

Ko te Karakia mo taua hurahanga ka timata a te Wenerei te 7 a te 2 o nga haora i te ahi ahi.

TE WIREMU KARUWHA.

HE HURIHANGA RAU TAU, 1823 ki 1923.

(Na F. A. Bennett.)

NO te tau 1823 ka u mai a Te Wiremu Karuwha, Ki Nu Tireni nei. Tona ingoa iriiri ko Henare Wiremu. He kitenga tuatahi atu no te Maori i nga mowhiti, tapaina tonutia atu tona ingoa ko Te Wiremu Karuwha. He tangata nui rawa tenei i roto i nga whakahaere o Nu Tireni i roto i te rima tekau tau tuatahi o te nohonoho a te pakeha ki enei moutere. Koinei te hoa tuturu o tatou matua. Nana i takahi nga marae katoa o Aotearoa. Tona mana pena tonu te nui me te mana o nga tino rangatira ki nga marae Maori katoa. Kaore hoki he tangata i runga ake i a ia te mohio ki te reo Maori. Notemea ko te rau tau tenei o te unga mai o Te Wiremu Karuwha ki Nu Tireni, he wa tika tenei hei whakamaharatanga ma tatou ki nga mahi nui a tera kaumatua kua tae noatu nei ki tona okiokitanga. Ahakoa kua mate ia, kamui ana uri kei Nu Tireni nei e noho ana, me te mau tonu o te aroha ki te iwi Maori.

TONA TAMARIKITANGA.

I whanau mai ia i te tau 1772. Ko tona papa ko Tamati Wiremu he Weiri (Welsh). Ko Henare te tuatoru o ana tama. Ko te mahi i hiahiatia ai e tenei o ana tamariki he mahi i runga i nga manua (Navy) koira hoki te mahi a tona tipuna me ana papa tokotoru (uncles). Ko te tamaiti nei na tona whaea i ako

i whakatipu. He wahine matautona whaea, he tino karaitiana hoki. E ki ana a Henare ahakoa i haeretia e ia nga huarahi pahekeheke o tenei ao, kaore rawa ia i wareware ki nga akoranga a tona whaea i a ia, i a ia e tamariki ana, mo nga mea e pa ana ki te taha wairua.

I te ra i marenatia ai ia ka hoatu e tona taokete he pukapuka ki a ia, te ingoa o taua pukapuka he "Missionary Register," ara he "Rehita no nga mahi a nga Mihinare." Ka kite iho ia i nga whakaatu mo te tahuritanga o nga Maori o Tahiti ki te whakapono me ta ratou tahunga i a ratou whakapakoko me nga atua Maori ki te ahi. Ka tuturu te whakaaro i roto i a ia i tenei wa kia haere ia hei kai kauwhau i te Rongo-pai o to tatou Ariki ki nga iwi Maori.

NGA PAKANGA O TE MOANA.

I te tau 1806, ka 14 ana tau, ka uru ia ki te Neiwi (Navy). I te tau 1807 i roto ia i te pakanga i Copenhagen. I te 13 o Pepuere, 1810, i whawhaitia e ratou nga Manuao e iwa a te Wiwi. I te 20 o Mei, 1811, i runga ia i te manuao ko "Te Karatia" te ingoa, a i whawhai ratou ki etahi wahi ko Tama-teve te ingoa. Ee toru o ratou Manuao pakupaku, e toru hoki o te Wiwi. I tu-a-kiko a Henare Wiremu i tenei pakanga. I tukuna mai ki Nu Tirenī tana mera mo tenei pakanga, a kei ana uri i Nu Tirenī nei taua mera e pupuri ana tae noa mai ki tenei wa. I uru ano ia i muri mai ki nga pakanga i te Cape, te Mauritius, me nga pakanga i Inia ara i Madras me Calcutta. Ko tana pakanga whakamutunga ko te whawhaitanga o te Manuao o te Ingarahi ko te "Endymion" te ingoa, ki a te "President" no te Marikena. I mate nga Marikena, a ko Henare Wiremu tetahi o te ope i tukuna atu hei mau herehere mai i te "President." To ratou ekenga atu ki te "President" kua ono putu te hohonu o te wai ki roto i taua manuao. He mea mahi nui e ratou ka mama taua kaupuke. I te po ka pa he marangai nui, tata rawa to ratou totohu, na te kaha tonu ki te mapu i te wai i ora ai ratou. A i wenganui i enei raruraru ka maranga mai nga herehere Marikena ka tahuri ki te whawhai i o ratou rangatira o te Ingarahi. Na to ratou kaha tonu i taea ai te peehi o nga herehere ki raro, penei kua matemate ratou i te kohurutanga a nga Marikena. Koinei te wa i tino oho ai te taha wairua o Henare Wiremu, no nga whakaoranga i a ia i roto i te awaawa o te mate. No tenei wa ka tirotiro ia ki tona ahua ka tae mai ki roto ki a ia te awangawanga mo tona ahua katoa tae noa ki tana mahi. Ka tae ia ki te kainga ka timata i konei tona whakaaroaro mo te kauwhu i te Rongo-pai o to tatou Ariki.

(Taria te roanga.)

KIA KAHA RA E TE AUTE KARETI.

KIA ORA e te Tumuaki o te kura e Routana, korua ko tou hoa mahita ara o Rev. Niira, mo to korua kaha ki te ako i a korua tamariki. Tenei kua tae mai nga korero o nga whakamatautauranga nunui o tenei tau kua

timata nei mo runga i nga mahi a nga tamariki o Te Aute Karetī.

MO TE MATIRIKIUREIHANA (Matriculation).

Ma te paahi atu i tenei ka uru atu ai ki nga Karetī nunui. (Nga tamariki i uru:—Karaihe 6 e wha, Karaihe 5 e toru).

J. Karauria, paahi.

J. Neild, kua rite

G. Leach, paahi.

L. Rangi, ahua paahi.

F. Winter, paahi.

MO TE KARAHIPi HINIA NAHINARA (Senior National Scholarship) (Kotahi te tamaiti i uru).

F. Moore, paahi.

MO TE WHAKAURU KI NGA MAHI NUNUI (Public Service Entrance Exam.).

(Tekau ma toru nga tamariki i uru.)

N. Turley, paahi.

W. Anaru, paahi.

A. Wikiriwhi, paahi.

I. Kereopa, paahi.

M. Pikione, paahi.

C. Chesley, paahi.

A. Winter, paahi.

W. Aranga, paahi.

J. Redmond, paahi.

MO TE MAKARINI HINIA KARAHIPi (Senior Makarini Scholarships).

He Karahipi tenei e whakahaeretia ana e te Tari o nga Kura hei whakataetae ma nga kura Maori katoa. He whakama-haratanga tenei Karahipi ki Te Makarini kaumatua, te Komi-hana a te Karauna i noho ki Haku Pei nei i mua (Tekau ma iwa nga tamariki i uru, iwa no Te Aute, e rima no Tipene, e rima no etahi atu kura Maori).

A. Wikiriwhi, no Te Aute i wini (76 %) paiheneti.

Ko te tuaru me te tuatoru no Te Aute ano.

TE KARAHIPi A TE PURA (Buller Scholarship).

He Karahipi whakataetae ano tenei ma nga kura Maori. (Tekau ma rua nga tamariki i uru, e whitu no Te Aute, e rima no Tipene).

A. Wikiriwhi no Te Aute, i tuatahi 68 % paiheneti.

A. Rapana, no Te Aute ano i tuarua 62 % paiheneti.

Ko te tuatoru me te tuawha no Te Aute ano. Otira kotahi tau te kaumatuatanga ake o nga tamariki o Te Aute i o Tipene na reira kanui te kaha o nga tamariki o Tipene.

Otira i te mea kua tangohia e A. Wikiriwhi ko te Makarini Karahipi ma ana, na reira ka hoatu te Karahipi a Te Pura ma T. Rapana.

KO TE KARAHIPi I ATA WHAKARITEA MO TE TURE (Special Law Scholarship), e puta whakatekau ana ki te Canterbury College, kua hoatu e te Tari o nga Kura kia J. Karauria i te Karaihe Matirikiureihana.

Kei te mihi *Te Toa Takitini* kia Mr. Loten, te tumuaki o Te Aute Karetī, me Rev. Neild, mo te tokomaha o nga tamariki o Te

Aute i paahi i enei turanga honore. Ka maha nga tau e ngaro ana nga tamariki o Te Aute i te rarangi o te Matriculation. Katahi ano ka kitea. Haere ake e tama ma! "Well done, Te Aute! Congratulations!" Whakatangata! Kia kaha!

PANUITANGA.

HE panuitanga tenei kia mohio mai nga tangata katoa, tane wahina e whai Raihana Kai-whakamaori nei o ratou ahakoa karaihe tuatahi tuarua ranei, he tane wahine he mahi nei a ratou, hoko whenua, aha atu ranei, kia tukua mai o koutou ingoa me a koutou mahi kia panuitia ki roto i *Te Toa Takitini* ahakoa hi te reo pakeha. Maori tonu ranei, kia tino kitea ai koutou e te motu katoa ka mama te rere atu ki te hoatu mahi ma koutou. Kei te nui tonu o tau panui te ahuatanga mo te utu o te panuitanga. E ki ana a Amerikana ma te panui ka piki ai to mahi. Kua kitea e nga tangata matau o te ao ae he tika tenei korero a ahakoa pehea te iti o te mahi na te kaha ki te panui ka kitea e te ao, ka kori noa mai tera wahi tera wahi. E nga Kai-whakamaori katoa, tukua mai to Ingoa to Kainga to Poutapeta, me te pauna mo to pepa.

KEI TE MATE TE PIHOPA O MERANIHIA.

KUA tae mai te waea ki te Kai-whakahaere o te Pihopa o Merenihia (Aatirikona Hokena) kanui te mate o te Pihopa a he tono atu ki te Hahi i Niu Tireni nei kia kaha te whakaaro me te Inoi mo te Pihopa o Merenihia. Kaati i te mea kei te haere ke te Pihopa o tenei rohe, na reira ka riro nei maku e tuku tenei tono kia koutou kia mahara kia inoi.

TETAHI AHUA MO TE AWHINA I TE PEPA.

TERA pea koutou e ohore ki te rongo mai kaore te pepa i te ora i te kaha hoki te rere tonu atu mehemea kaore e tino nui te tango a te tangata i te pepa. Kua nui ake te pepa i tona ahua tawhito a e maharatia ana tera e tino pai ake te ahuatanga o nga taipu i to mua ahua. Kei te kaha te Etita ki te rapu korero me te whakahaere i nga tikanga e pai ai nga korero hei tuku hei ako i te iwi, otira ma te nui ano o te tangata ki te tango i te pepa e tino kaha ai. Ko tetahi mea e tino kaha ai te puta mai o te orange mo te pepa, ko te kaha mai o nga komiti o nga kainga ki te whakatu "Bazaar." ngahau noa ranei i nga kainga ahakoa kotahi te wa i te tau i wehea mo tera putake ka puta tonu he painga ki te pepa. Tera iana e nga komiti ngei whakaturia mai he ngahau ma koutou me ki mo *Te Toa Takitini*. Ki te whiwhi te komiti o te kainga ka tuku mai ki te Etita ma te Etita e tuku atu nga pepa e rite ana mo taua moni i tukua mai ai ki te komiti

a ma te komiti e tuha haere ki nga tangata o te kainga, he tikanga pai tenei hei awhina i tenei taonga nui. Whakawhaiti mai i a koutou e nga tane e nga wahine o nga marae nei. He taonga pai tenei e tika ana kia awhinatia e te iwi, a he tikanga mana hoki tenei mo te rapu i te oranga mo ta koutou pepa.

KOHATU WHAKAMAHARA KI PAPAWAI.

HE whakaatu tenei ka tu te Hui ki Papawai takiwa o Wairarapa i te 23 o nga ra o Maehe ki te hura i nga kohatu whakamahara kia Iraia Te Whaiti raua ko Te Raro Te Rangikatuakina, ara Rangi Kerehoma. I te Paraire me te Hatarei ko nga take e pa ana ki te tinana. I te Ratapu ko te taha Wairua. Ko nga tangi mo o tatou mate hei te Wenerei me te Taite.

PAKIPAKI WHARE KARAKIA.

He whakamahara ano tenei kei te 4 o nga ra o Aperira whakapuaretia ai te Whare-karakia kohatu o Te Pakipaki. Taria mai nga panui taro ake nei ka tukutukua atu ai ki o koutou marae.

TE KAUNIHERA O TAMATEA.

INOHO te Kaunihera o Tamatea ki Hehitingi te 26 o nga ra nei, te tiamana ko Katene Pukerna, nga mema i hui mai ko Te Keepa Winiata, Pohe Hemi, Paraire Tomoana, me Whenuakura Nikera. Ko nga mema i ngaro atu ko Te Akonga Mohi me Tuahine Renata. I tae mai ano hoki nga ripoata a etahi o nga marae mo te whakahou i o ratou komiti marae kua mutu nei te mana o nga komiti i tenei marama kua hori a me komiti hou katoa ka timata atu i a Maehe mo tenei tau e heke iho nei. Kia kaha ki te whakahaere mai i nga marae me nga tikanga e tupu pai ai nga kainga i te ma me te pai o nga tikanga katoa. I korerotia te ripoata mai a te komiti o Omahu mo runga i te piira a Rewi Keewhi v. Tame Pirika, Meihana Taorangi, me Hemi Nuku. I korerotia ano hoki te piira a Hariata Nuku v. Ngahina Kupa, e rua enei keehi he whakapae anake. Ko te kupu i oti ka noho te Kaunihera i te rima o nga ra ki te tiro tiro i enei piira ki Hehitingi. Mane 5 onga ra o Maehe, 1923, i te Tekau o nga haora ki te Whare Kooti Whakawa Hara. I taua ra ano ka uiuia e Te Kaunihera te ahua tanga o te matenga o nga tupapaku ara Ti Ati Te Hauwaho, o Pane Paku, ko te take o tenei uiui he mahara no Te Kaunihera kei te nui nga korero ahua rereke mo te tiakanga i aua turoro i te Hohipera nui i Nepia he whakaaro kia karangatia te Poari o Te Hohipera kia uiuia aua ahuatanga, notemea kua tupu te whakaaro rereke kei nga whanaunga mo o ratou turoro kia kaua rawa hei whakaaetia kia tukua ki nga hohipera i runga i nga tono me nga whakahau a nga apiha o Te Tari Ora. E tika ana kia hui katoa mai nga mea e whai paanga ana e mohio ana ranei ki etahi korero, tikanga ranei hei tautoko i nga mahara whakatikatika tera e kitea i he i pehea ranei.

KUA MATE A TA WIREMU HERIHI.

KANUI te pouri mo tenei tangata nui o te Tominiana kua hinga nei, kua tangohia atu i waenganui i te iwi, i roto i nga ropu whakahaere i nga mahi nunui mo te katoa. Mehemea pea kaore ia i whawha ki nga mahi mo te katoa e kore tatou e matau ki tenei tangata, a tera e kore e penei te nui o te tangihia.

I te wa no Te Hetana te Kawanatanga ko "Timi," te Minita Maori, ko Ta Wiremu Herihi tetahi o nga mema o te apitihana e tino whawhai ana ki nga tikanga me nga whakahaere me nga whakaaro o Timi mo tona Iwi Maori. I tino kohiritia ia me tona hoa me Pereiha (A. L. D. Fraser) kua mate, hei arahi i nga tikanga kumekume, wawahi i nga tikanga katoa e whakata-kotoria ana e Timi me ona hoa e pa ana ki te Iwi Maori. Koia tetahi o nga tino tangata o roto i Te Komiti mo nga Mea Maori mai i reira a tae noa mai ki te ra ka tangohia atu nei tona tinana i waenganui i a tatou i te Iwi Maori me te Iwi pakeha. I te wa ka uru ko Te Kawanatanga o Maahi (Massey) ka tu ko Ta Wiremu Herihi te Minita mo te taha Maori. No tona haeretanga ano ki Iganrangi i tera tau ka whakaturia atu ko Kuuti (Coates) hei Minita Maori, ko tenei whakaturanga atu he mea kia kaha tonu ai te haere o nga mahi mo te taha Maori i a ia e ngaro ana. Kanui nga pai i kitea nuitia atu o tenei "Tangata a te Katoa." Ko te mea nui rawa hei mau mahara ma te iwi ko tenei: "I a ia ka tu ki te turanga Minita Maori, tona mahi tuatahi, ko tona pohiritanga mai i a Ta Timi Kara me Te Hon. A. T. Ngata me nga Mema Maori katoa me te Iwi Maori nui tonu hoki kia hui mai ki te awhina i a ia ki te whakahaere i nga tikanga katoa e pa ana ki Te Iwi Maori. I tono ia kia whakaturia he Komiti Whiriwhiri hei noho tonu i Poneke, hei tiaki mo nga mea Maori kia tere ai te whakaarotia me te whakaoti, no temea kei te tino hiahia kia kore e mounoutia te wa hei whakatputupu i nga tikanga papai, tikanga mama mo te Iwi, kia rokohanga ai ano te morehu tangata me te morehu whenua hei whakatutukitanga i nga wawata ma te pera ka piki ai te iwi ki te rahi i runga i nga tikanga e pa ana ki te whenua me te tangata.

Ko te mea nui i roto i ona whakaaro ko te whakakotahi i te ture mo te pakeha me te Maori otira kore rawa ia i mau ake i te mana kia whakatutukitia taua whakaaro, notemea kaore ona hoa Maori a "Timi" me "Ngata," ahakoa i te taha apitihana e noho mai ana, i whakaae kua tae ki te wa e tika ai kia peratia te Iwi. Ka tika ra nga kupu tangi, nga kupu poroporoaki a "Timi" i whakapuaki ai i Turanga. "Ahakoa he pa tuwata-wata ke to 'Herihi' (he Kawanatanga ke) kore rawa i whiua mai te moto i te kohamo!" E ki ana ra a "Timi";—"Ahakoa i roto i te huinga tangata, e kopae ana ranei i te ahi, i te marae ranei o te pakanga, e taea ana e Te Herihi te 'paranihi' (balance) tona ahuatanga katoa; na te toto kua Rangatiratia! Na reira, nga maioha a to tatou matua ki tenei o nga Tangata

a Te Katoa, ma tatou! Nga koha ki tena rohe ki tena rohe kei a koe e mohio ana. E tangi ki to tangata! O nga tikanga nunui i puta mai i te Paremata ki Te Tairawhiti i nga ra o tenei Kawanatanga, i mama ai te maharatanga mai me te whawha mai o te ringa pakeha na te whanaungatanga me te hangai o te whakapapa me te noho tuturu, ahika rawa o nga whakaaro ki o nga mmea Maori, na reira ka mama te homai kia tirotirohia a Puketitiri, Aorangi, Patutahi me era putake nunui i noho poururu nei i nga tau maha ka hori.

Na konei e tika ana kia tangi te Tai Rawhiti kia Ta Herihi kua haere atu nei i mua i a tatou. He tangata i whai koha ki te Iwi nui tonu na reira ahakoa he kawanatanga he Apitihana ranei heoi ano te mea e kitea iho ana ko te Maania o te ngakau tatu i runga i te aroha ki nga morehu ki nga pani, me te raimata ki te hoa ka wehe koia ka tangi atu "Haerera e te hoa o *Nga Toa Takitini*."

TE RAU ORIWA.

NO nga ra timatanga o Pepuere nei ka tae mai a Hemi Huata ki Heretaunga nei a tae rawa mai ki Omahu ki te tangi kia Pane Paku tetahi tonu o nga tamariki wahine tipu pakari o Omahu nei. He nui hoki nga kupu tangi i puta mona. Ko etahi korero i puta i taua hui mo runga i te mau haere tonu o nga mahara mo runga i te mahi pooti mema kua hori ake nei kaati i mea ia kia whakamuturia te mahara. Kua whawhaitia te whawhai a kua uru te mea i uru me mutu me mau hoki te rongo mo taua pakanga, i tino kaha tona kaupare ake i nga ahuatanga katoa ki wahike me te tohu-tohu ki te iwi kia noho i runga i te pai.

KOHATU O HENARE WEPIHA TE WAINOHO.

ITAE a Hon. A. T. Ngata raua ko Peneti ki Nepia kia kite i nga tangata mahi o te Kohatu mo Henare i te Taite Pepuere 22. Ko nga whakapaparanga o raro kua tae mai, engari ko te tangata mo runga kaore ano kia rangona atu awha tae mai ai. Kei nga tangata o Itari te whakaroa. He marama tae katoa mai enei. Engari te ahua kua kore i tere te tu te kohatu o Henare.

(He kupu apiti. Me kohumuhumu e au tenei kupu ki aku rangatira maha o Ngati Kahungunu ki Te Wairoa. I mea atu au kia Apirana "E hoa kua rongo ahau kei te awangawanga a Ngati Kahungunu mo te moni a te Kawanatanga i whakaari ai hei awhina i te kohatu o Henare. Ina ra i raruraru ai na nga puehu o te pooti." Ka whakahokia mai e Apirana: "Kaore te puehu e rere tonu ana. He wa ano tona kua tau. Mo te kohatu o Henare, koina te matua o a tatou tamariki katoa. E tika ana kia whakaaro katoa tatou ki tona tohu whakamahara. Mo te kupu awhina a te Kawanatanga, kaore tena kupu e taea te takahi. Ka taea te whakaputa o taua moni i roto i nga ra o Maehe nei o Aperira ranei. Kei te wa tonu e rite ai te kohatu. Kia ora a Apirana mo enei korero tika, pai atu hoki. Kia ora hoki koutou e Hika ma o Te Wairoa o Mohaka. Kua mutu te awangawanga.—Na te Etita.)

MARAMATAKA MO NGĀ RATAPU.

MAEHE 4.—RATAPU 3 O RENETI.

Nga upoko. Ata: Ken. 37, Mak. 6.14 ki 30.

Ahihi: Ken. 39, Rom. 13.

Korerotia te inoi mo te Ra tuatahi o Reneti i muru iho i te inoi mo ia Ratapu mutu noa nga ra o Reneti. He ra nohopuku nga ra o Reneti.

Ko te kakano (kara) mo te he i o te Minita i nga ra o Reneti mehemea e whakatakoto ana i te Hapa Tapu he papura (violet), V. I nga karakia kaore te Hapa Tapu i te whakahaeria, me mangu te hei (scarf).

MAEHE 11.—RATAPU 4 O RENETI.

Ata: Ken. 42, Mak. 10.1 ki 32.

Ahihi: Ken. 43. I Koriniti 4.1 ki 18.

18.—RATAPU 5 O RENETI.

Ata: Eko. 3, Mak. 14.1 ki 27.

Ahihi: Ken. 5. I Kor. 10 and 11.1.

25.—RATAPU I MUA O TE ARANGA.

Ata: Eko. 9; Matiu 26.

Ahihi: Eko 10; Ruka 19, 28.

Panuitia nga hui me nga karakia mo enei ra tapu. Whakaritea nga karakia mo te Paraire Pai. Panuitia nga karakia Hapa Tapu mo te R Aranga. Te hunga kua oti te whakau, a kaore i roto i te hara e noho ana, me tae katoa mai i te Ra Aranga ki te tango i te Hapa Tapu a te Ariki. Tirohia te rupiriki, p. 209 o te Rawiri. Kia mahara ano hoki nga Pariha, kua whakaritea e te Hahi puta noa te ao, hei tenei Ratapu ka whakaputa ai te pariha i to ratou aroha ki to ratou Minita. Ko nga ohaoha katoa o tenei ra ka riro i te Minita. Kaore he mana o nga Hahi-watene ki nga ohaoha o tenei ra, kua hoki e tatauria e ratou, engari me tuku tonu atu ki te Minita i runga i te ngakau aroha.

30.—PARAIRE PAI. Ata.

Aata: Waiata, 22, 40, 54. Ken. 22, 1 ki 20; Hoa 18.

Ahihi: Waiata, 69, 88. Ihaia 52:13 and 53; I Pita 2.

APERIRA 1.—TE RA ARANGA.

He ma (W.) te kakano o enei Ra tae noa ki te Petekoha (Mei 20).

I te karakia o te ata me whakarere te Waiata "Tena kia waiata tatou" me korero ko te waiata i te Ra Aranga, p. 101.

Ata: Nga Waiata 2, 57, 111. Eko. 12:1 ki 29; Whkt. 1:10 ki 19.

Ahihi: Nga Waiata, 113, 114, 118. Eko. 12:29. Hoani, 20:11 ki 19.

Kia mahara ki te Matakupu mo te Hapa Tapu, p. 202.

APERIRA 8.—RATAPU I I MURI I TE ARANGA.

Ata: Tau. 16:1 ki 36. I Kori. 15.1 ki 29.

Ahihi: Tau 16, 36. Hoani 20.24 ki 30.

I te raruraru o nga Kai-karakia i te kore maramataka, kua whakawateatia he wharangī o ta tatou pepa hei perehitanga i te maramataka me ona whakamarama i tena marama i tena marama.

MAEHE ARA POUTU TE RANGI O TE TAU, 1923.

TE AROHA O RANGI-NUI KIA PAPA-TUA-NUKU.

Ko OTAMARAKAU Te Whetu kei te arahi i te hauku kia tau ki runga i te whenua. Nga whakaaturanga a te mara mo nga pai me nga kino o enei ra e 31. Turu 3.2.54 P.M. Kei te titakataka te pai Tangaroa 10.6.1 A.M. He paki enei ra. Whiro 8.12.21 A.M. He paki enei ra. Tamatea 26.4.12 A.M. He ua kei te haere.

1. TAITE. Hotu.—He po tuna tenei. Kei te ngaru te moana.
2. PARAIRE. Atua.—He ra whakahaehae tenei.
3. HATAREI. Turu.—Te tai awatea mo te mataitai.
4. RATAPU. TUA TORU O RENETI.
5. MANE. Rakau-matohi.—Kei te taautanga o te ra te tai pai mo te mataitai.
6. TUREI. Takirau.—I te atatu ki te awatea he pai.
7. WENEREI. Oike.—I te atatu he tai pakihi mo te kai moana.
8. TAITE. Korekore-bahani.—He ahua ngawari tenei ra.
9. PARAIRE. Korekore-piri-ki-Tngaroa.—Ka kai te tuna i waenga-nui po ki te ata.
10. HATAREI. Tangaroa-a-mua.—Me hi me rau te ika, e wha enei ra tino pair. He po tuna.
11. RATAPU. TUA WHA O RENETI.
12. MANE. Tangaroa-kiokio.—He pukohu a uta he moana kai.
13. TUREI. Otane.—He po tuna tenei me hi me tuku.
14. WENEREI. Orongonui.—Ka rere te inanga o Poututerangi. Ata tirohia.
15. TAITE. Mauri.—He hinapouri tenei hia te tuna. I te ata ki te ra pou pou he pai.
16. PARAIRE. Omutu.—He ra kino tenei. Tikina nga kai moana i te taiawatea.
17. HATAREI. Mutu-whenua.—Torona atu i nga kai o tatahi i te tai awatea, pukai noa!
18. RATAPU. TUA RIMA O RENETI.
19. MANE. Tirea.—He ra kino ano hoki tenei mo te mahi kai.
20. TUREI. Hoata.—Ka kitea nuitia te marama kua ahua pai ake.
21. WENEREI. Oenuku.—Mahia nga mahi he poto noa te pai. He po tuna mo te hinaki.
22. TAITE. Okoro.—He po tuna ano tenei. I te ra pou pou ki te ra to he pai.
23. PARAIRE. Tamatea-kani.—Kei te au te moana. He ra kino.
24. HATAREI. Tamatea-kai-ariki.—He ahua ngawari tenei ra.
25. RATAPU. I MUA O RENETI.
26. MANE. Huna.—He huna kai tenei ra, engari he po tuna.
27. TUREI. Ariroa.—He ra pai tenei mo te wero tuna.
28. WENEREI. Maure.—He pai i te ata ki te ahiahi.
29. TAITE. Mawharu.—Me pouraka te koura ka pai te mate.
30. PARAIRE. Ohua.—He ra tino pai tenei.
31. HATAREI. Hotu.—He po tuna tenei.

KIA TUPATO.—Ko nga tikanga nunui o tenei marama ko te hauhakenga i nga kai. Mo te kumara kia pai kei maru ka pirau. Ko te wahi tenei o te tau i wehea mai he mahinga i te kai ki roto i nga pataka. Kei konei te hua o tau mahi o tau mahi te whakautua makai ki ta tou ringa me tou kaha ki te whakato i kua ai "Ko tau e whakato ai ko tera ai ano tau e kokoti ai." Hei tenei wa harikoa ai te ahuwhenua, pouri ai te mangere, kurapa noa ai te kuare. Ko nga karaihe paare kai hipi, Lucerne, ka mutu te rui i tenei marama. Me whakato nga kakano riki matamua me nga kakano kapeti me era atu puha o te kaari. Ka mutu te rere o te inanga i tenei marama. Kei te pai nga tohu mo te hi i te ika me te whakaeke ki nga tauranga. Kei te pai nga tohu mo nga kai mataitai e putu mai ra i te papa o te moana.